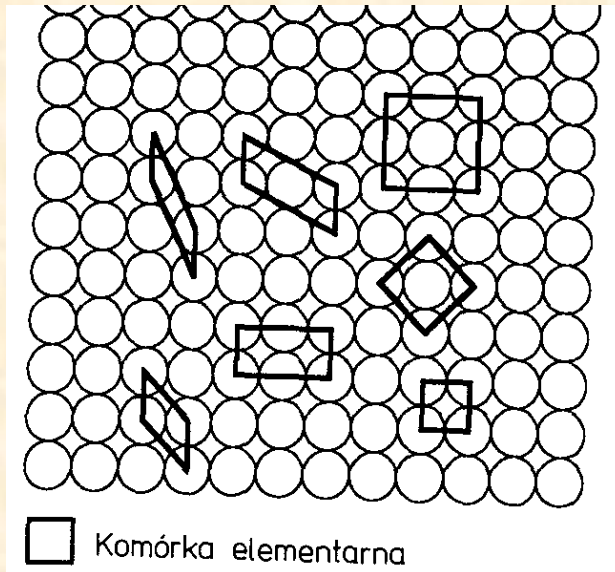

Wykład 4: Struktura krystaliczna

Wg Blicharskiego, Wstęp do materiałoznawstwa

<http://webmineral.com/>

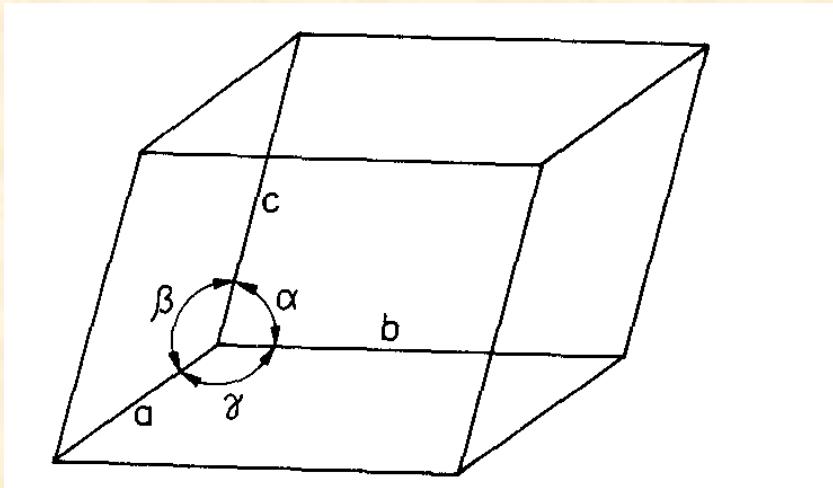
Komórka elementarna

RYS. 3.1. Powtarzanie różnych elementów struktury umożliwiające odtworzenie całej struktury krystalicznej. Najprostszym elementem, którego powtarzanie odtwarza sieć, jest *komórka elementarna*

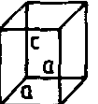
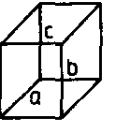
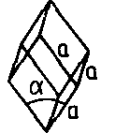
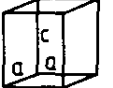
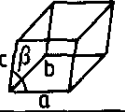
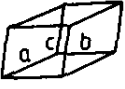
Geometria komórki

RYS. 3.2. Geometria komórki elementarnej

Dla zdefiniowania trójwymiarowej komórki elementarnej należy podać trzy krawędzie i trzy kąty

7 układów krystalograficznych

Układ	Parametry sieciowe	Komórka elementarna
Regularny	$a = b = c$ $\alpha = \beta = \gamma = 90^\circ$	
Tetragonalny	$a = b \neq c$ $\alpha = \beta = \gamma = 90^\circ$	
Rombowy	$a \neq b \neq c$ $\alpha = \beta = \gamma = 90^\circ$	
Trygonalny (romboedryczny)	$a = b = c$ $\alpha = \beta = \gamma \neq 90^\circ$	
Heksagonalny	$a = b \neq c$ $\alpha = \beta = 90^\circ, \gamma = 120^\circ$	
Jednoskośny	$a \neq b \neq c$ $\alpha = \gamma = 90^\circ \neq \beta$	
Trójskośny	$a \neq b \neq c$ $\alpha \neq \beta \neq \gamma \neq 90^\circ$	

Układy krystalograficzne są uporządkowane według malejącej symetrii:

- w układzie regularnym (sześcián) trzy krawędzie są równe i kąty wynoszą 90°
- w układzie tetragonalnym sześcián zamienia się w prostopadłościan, o podstawie kwadratu
- w układzie rombowym pozostaje prostopadłościan ale podstawa nie jest już kwadratem
- układ trygonalny przypomina romb, ale w trzech wymiarach
- układ heksagonalny ma w podstawie sześciokąt foremny (komórka elementarna to 1/3 tej podstawy)
- układ jednoskośny to zgnieciony (w jednym kierunku) prostopadłościan
- układ trójskośny jest zgnieciony w trzech kierunkach

RYS. 3.3. Siedem układów krystalograficznych

7 układów krystalograficznych

Układ	Parametry sieciowe	Komórka elementarna
Regularny	$a = b = c$ $\alpha = \beta = \gamma = 90^\circ$	
Tetragonalny	$a = b \neq c$ $\alpha = \beta = \gamma = 90^\circ$	
Rombowy	$a \neq b \neq c$ $\alpha = \beta = \gamma = 90^\circ$	
Trygonalny (romboedryczny)	$a = b = c$ $\alpha = \beta = \gamma \neq 90^\circ$	
Heksagonalny	$a = b \neq c$ $\alpha = \beta = 90^\circ, \gamma = 120^\circ$	
Jednoskośny	$a \neq b \neq c$ $\alpha = \gamma = 90^\circ \neq \beta$	
Trójskośny	$a \neq b \neq c$ $\alpha \neq \beta \neq \gamma \neq 90^\circ$	

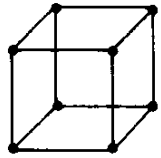
Układy krystalograficzne są uporządkowane według malejącej symetrii:

- w układzie regularnym (sześcian) trzy krawędzie są równe i kąty wynoszą 90°
- w układzie tetragonalnym sześcian zamienia się w prostopadłościan, o podstawie kwadratu
- w układzie rombowym pozostaje prostopadłościan ale podstawa nie jest już kwadratem
- układ trygonalny przypomina romb, ale w trzech wymiarach
- układ heksagonalny ma w podstawie sześciokąt foremny (komórka elementarna to 1/3 tej podstawy)
- układ jednoskośny to zgnieciony (w jednym kierunku) prostopadłościan
- układ trójskośny jest zgnieciony w trzech kierunkach

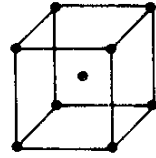
- rozciąganie w 1D
- zgniatanie w 1D lub 3D
- rozciąganie za 2 rogi

RYS. 3.3. Siedem układów krystalograficznych

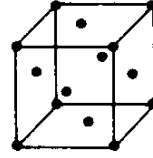
14 typów sieci

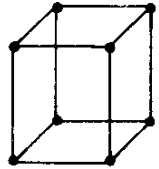
Regularna prymitywna

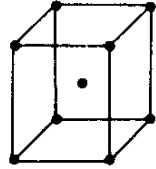
Regularna przestrzennie centrowana

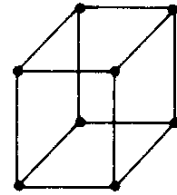
Regularna ściennie centrowana

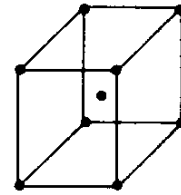
Tetragonalna prymitywna

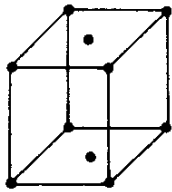
Tetragonalna przestrzennie centrowana

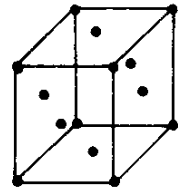
Rombowa prymitywna

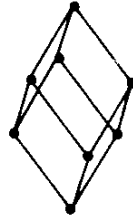
Rombowa przestrzennie centrowana

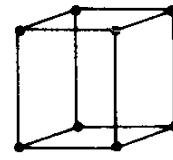
Rombowa o centrowanej podstawie

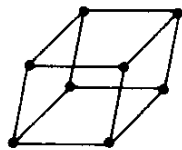
Rombowa ściennie centrowana

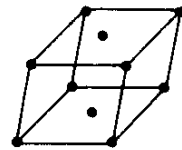
Trygonalna

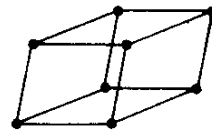
Heksagonalna

Jednoskośna prymitywna

Jednoskośna o centrowanej podstawie

Trójskośna

Proste struktury nie zapewniają największego upakowania, szczególnie w przypadku związków chemicznych.

Możliwe jest „dodanie” do sieci dodatkowych atomów, np. w środku sześcianu dla sieci regularnej.

Taką sieć nazywamy przestrzennie centrowaną. Inny sposób, to dodanie atomu na środku ściany – sieć ściennie centrowana.

RYS. 3.4. Komórki elementarne czternastu sieci Bravais'go

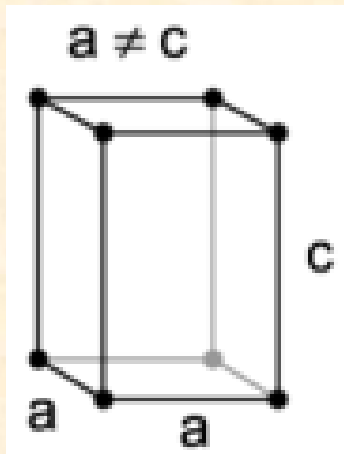
Symbole układów

Układ krystalograficzny	Oznaczenie	Rodzaj sieci przestrzennej	Oznaczenie
Regularny	<i>c</i>	Prymitywna	<i>P</i>
Heksagonalny i trygonalny	<i>h</i>	Przestrzennie centrowana	<i>I</i>
Tetragonalny	<i>t</i>	Ściennie centrowana	<i>F</i>
Rombowy	<i>o</i>	Centrowana na podstawie	<i>C</i>
Jednoskośny	<i>m</i>	Romboedryczna	<i>R</i>
Trójskośny	<i>a</i>		

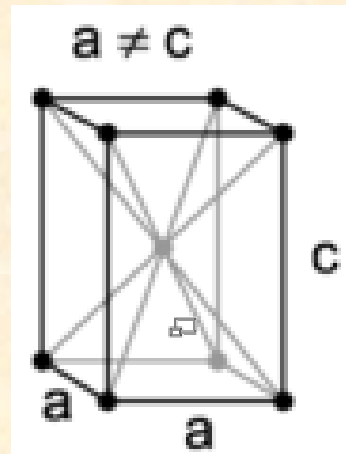
Klasy krystalograficzne 0-1

tetragonalny

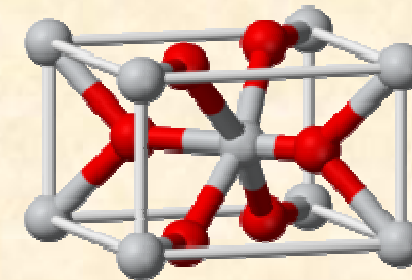
= prostopadłościan o podstawie kwadratowej

Simple tetragonal

Body-centered tetragonal

The unit cell of rutile TiO_2 .
Ti atoms are grey; O atoms are red.

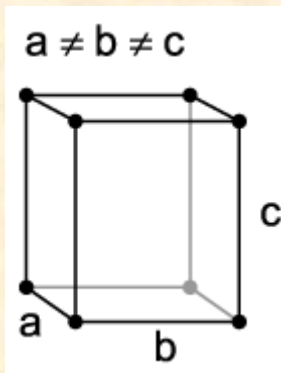

Rutyl w kwarcu

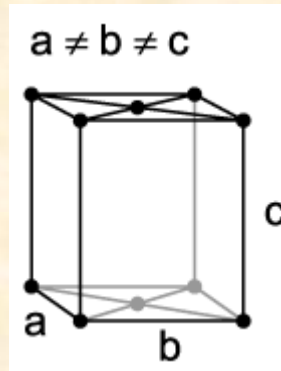
<http://en.wikipedia.org/wiki/File:Rutile@quartz.jpg>

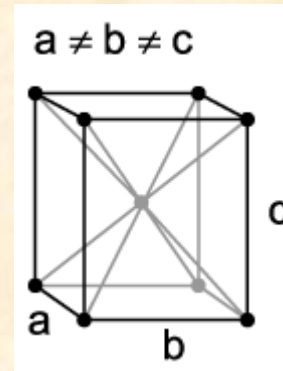
Klasy krystalograficzne (0-2): rombowy (*orthorhombic*) = prostopadłościan „nieregularny”

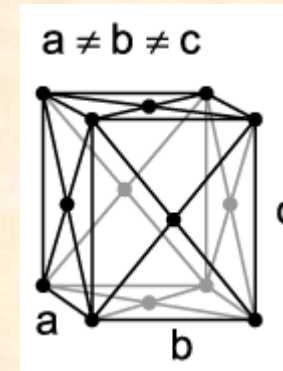
simple orthorhombic

base-centered
orthorhombic

body-centered
orthorhombic

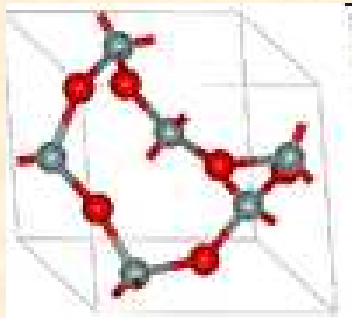
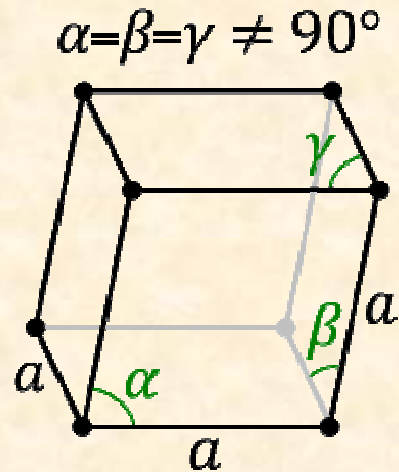
face-centered
orthorhombic

Przykład: aragonit
(CaCO_3)
ale CaCO_3 kalcyt –
trygonalny
(rhombohedral)

<http://en.wikipedia.org/wiki/Orthorhombic>

Klasy krystalograficzne (0-a): trygonalny (*trigonal, ≈rhombohedral*) = sześcián skrzywiony jednakowo w 3D

α -kwarc (SiO_2)

Korund (Al_2O_3)

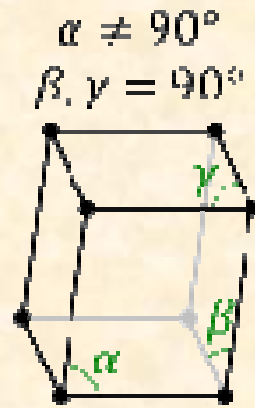
<http://en.wikipedia.org/wiki/Corundum>

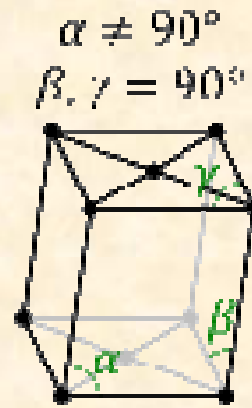
Cynober (HgS)

<http://en.wikipedia.org/wiki/Cinnabar>

Klasy krystalograficzne (1a): jednoskośny (*monoclinic*) = prostopadłościan skrzywiony w 1D

Simple monoclinic (P)

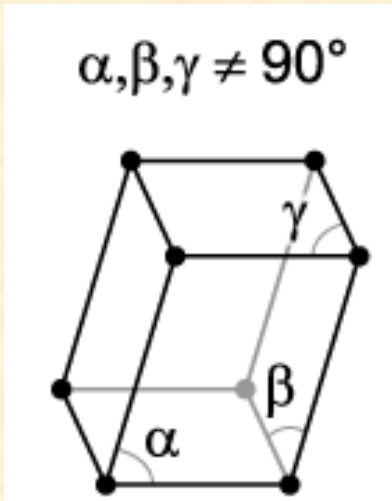

Centered monoclinic (C)

Gips (CaSO_4)

Klasy krystalograficzne (1b): trójskośny (*triclinic*) = prostopadłościan skrzywiony w 3D

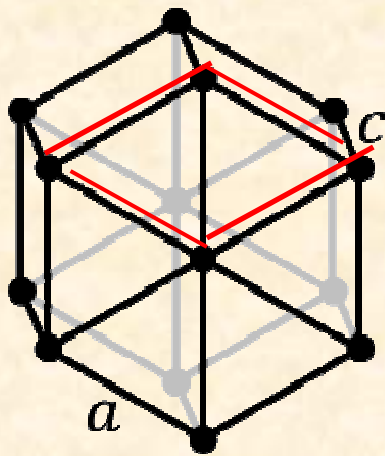
Triclinic ($a \neq b \neq c$ and $\alpha \neq \beta \neq \gamma$)

Brak osi symetrii

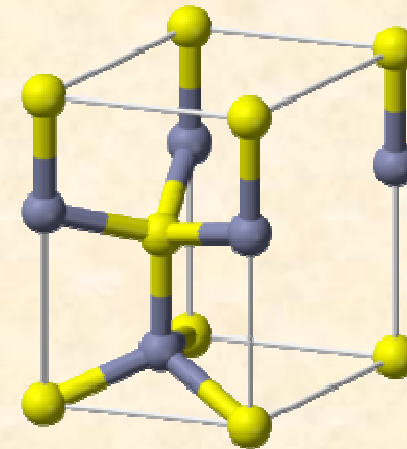
Plagioklasy, np. albit

Klasy krystalograficzne (6): heksagonalny = prostopadłościan o podstawie 6-kąta

Three varieties of beryl:
morganite, **aquamarine**
and heliodor

<http://en.wikipedia.org/wiki/Beryl>

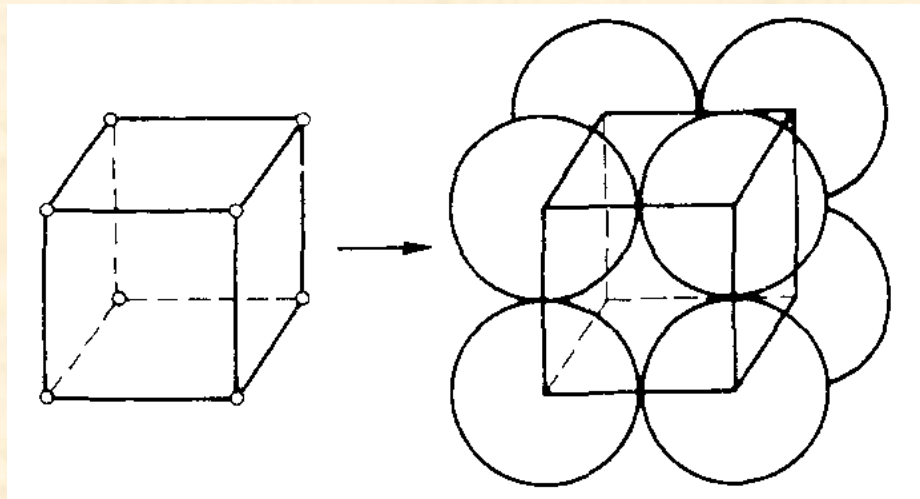
Wurtzite (ZnS, FeS, CdSe)

Wurtzite unit cell. The gray balls represent sulfur or selenium atoms, and yellow balls represent metal atoms.

Sieć a kryształ

Kryształ to coś więcej niż sama (geometryczna) sieć:

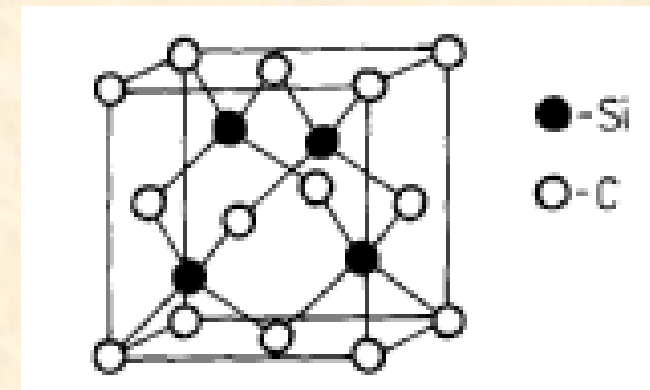
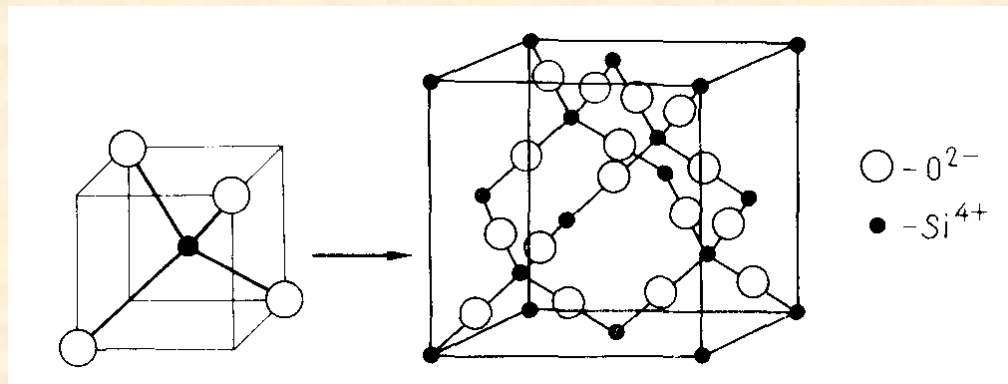
- kryształ powstaje przez wstawienie określonych atomów do węzłów sieci.

RYS. 3.5. Przez umieszczenie atomu na każdym punkcie sieciowym prymitywna sieć rombowa staje się prymitywną rombowa strukturą krystaliczną

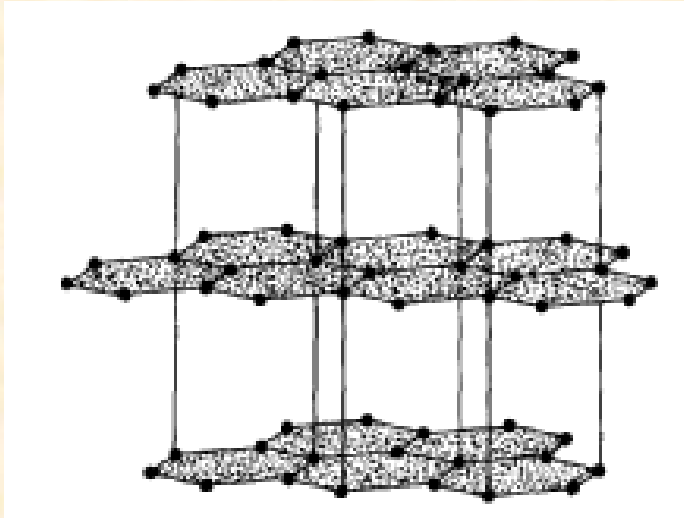
Układ regularny: krystobalit, korund

33. a) Tetraedryczna konfiguracja atomów krzemu i tlenu, b) komórka elementarna krystobalitu (SiO_2) stanowiąca sieć regularną ściennie centrowaną z sześcioma jonami (2Si^{4+} i 4O^{2-}) przypadającymi na punkt sieciowy

RYC. 3.29. Komórka elementarna węgla krzemu (SiC) będąca komórką sieci regularnej ściennie centrowanej z dwoma atomami (Si i C) przypadającymi na punkt sieciowy

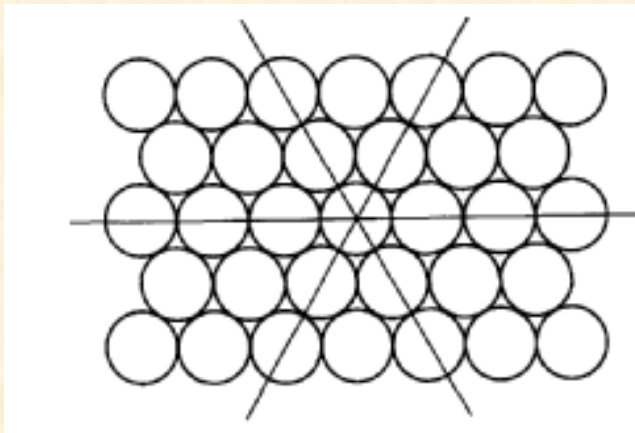
Układ heksagonalny: grafit

- Wiązanie kowalencyjne (hybrydyzacja sp^2) w pierścieniach + wiązanie van der Waalsa (słabe) między pierścieniami

-Dobre własności smarownicze (poślizg płaszczyzn)

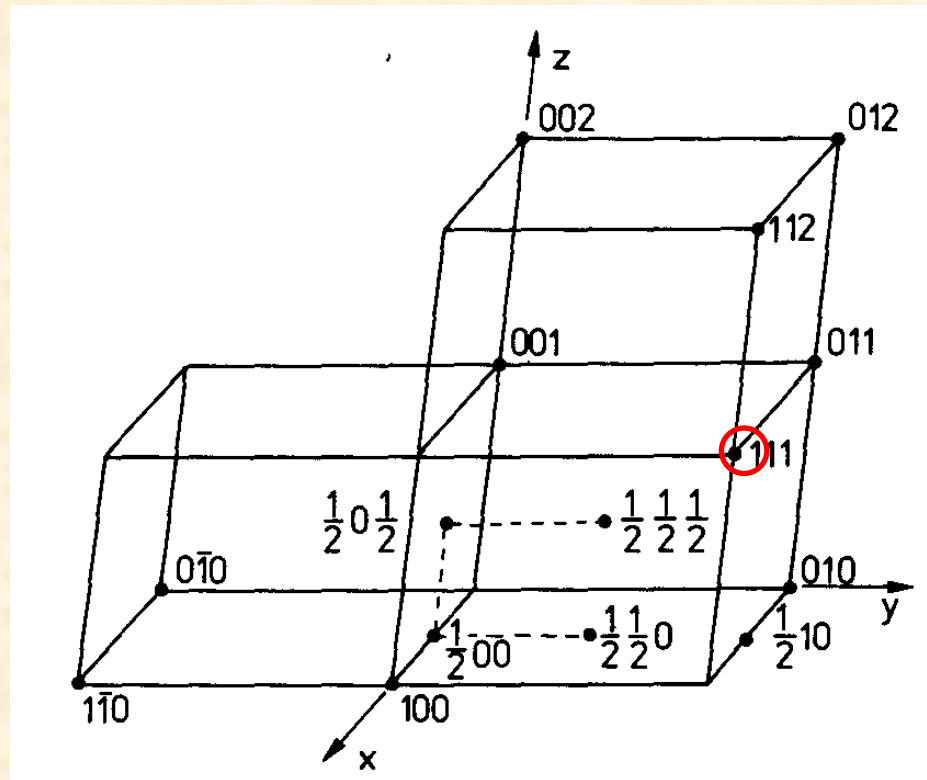
-Stopień wypełnienia przestrzeni 16.9%

Struktura heksagonalna – największego upakowania

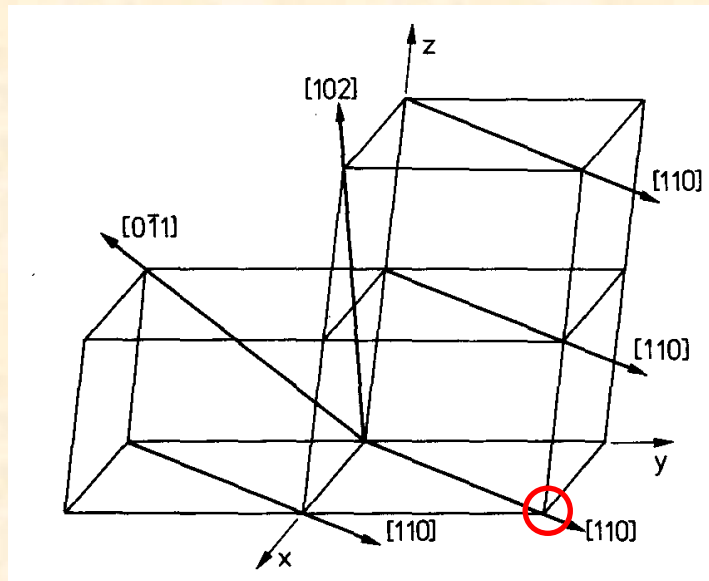

Wskaźniki sieciowe (położenia)

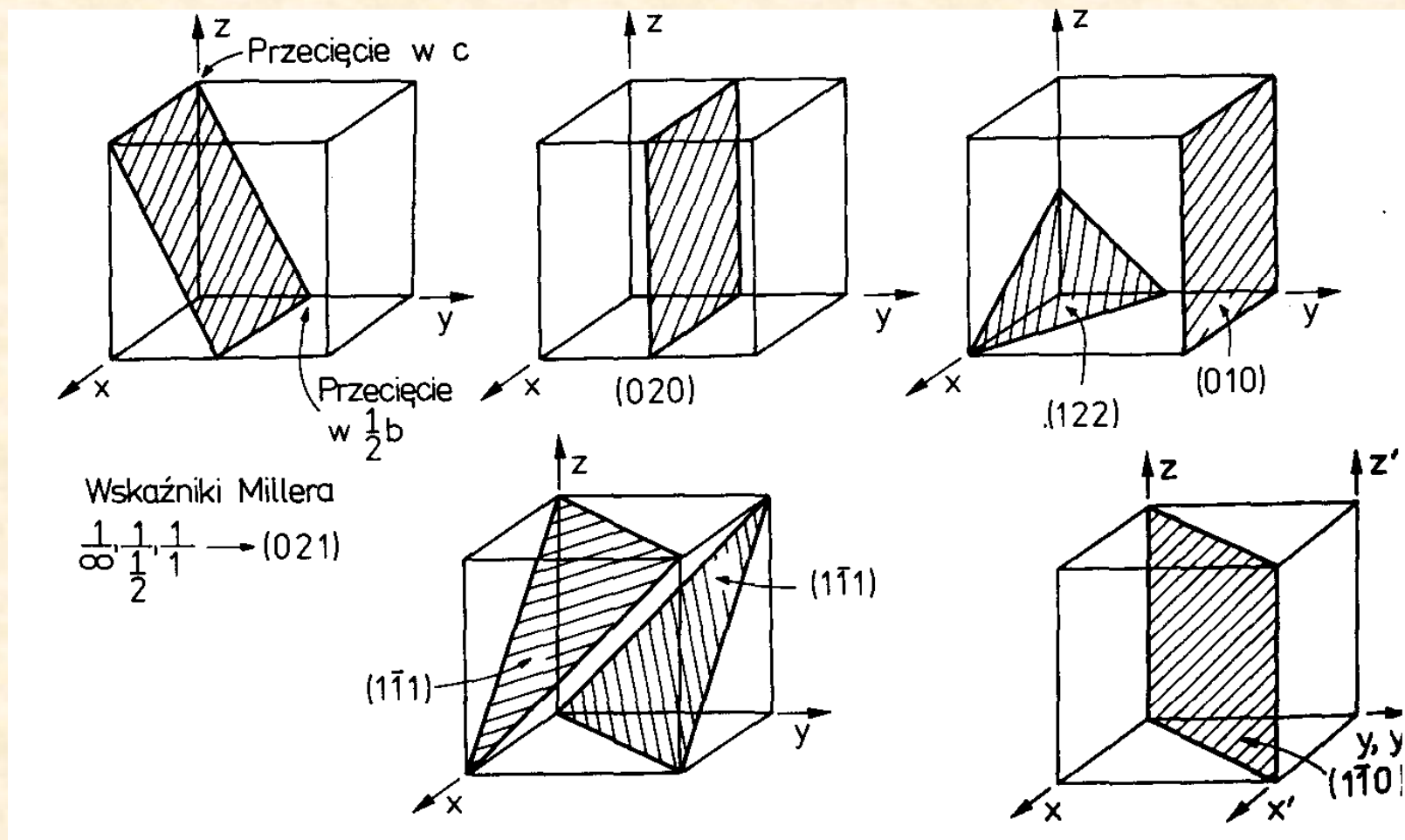
RYS. 3.6. Wskaźnikowanie położenia sieciowych. Cyfry oznaczają liczbę poszczególnych parametrów sieciowych

Kierunki sieciowe

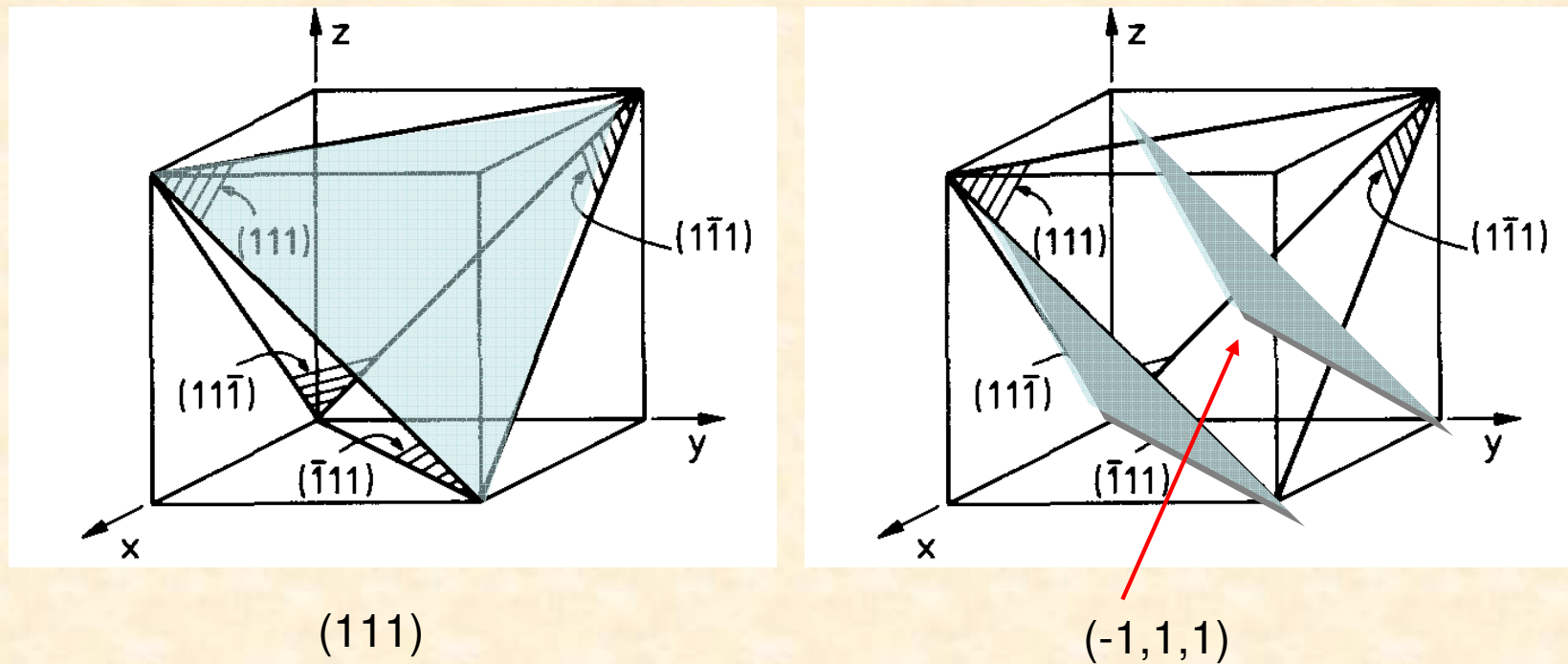
RYS. 3.7. Wskaźnikowanie kierunków sieciowych

Wskaźniki płaszczyzn (Millera)

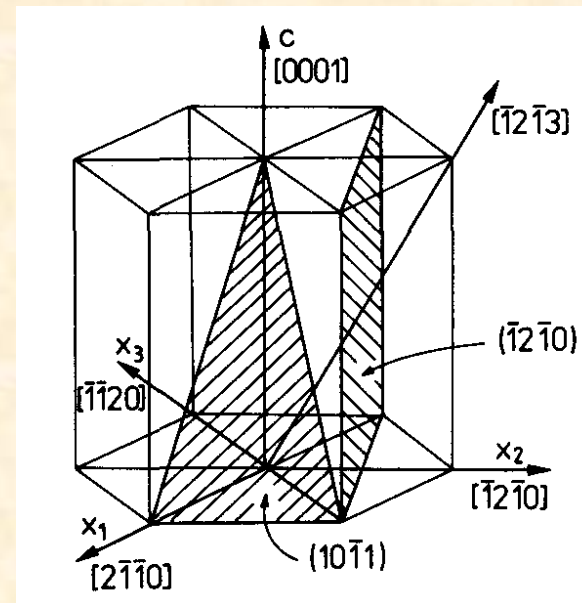
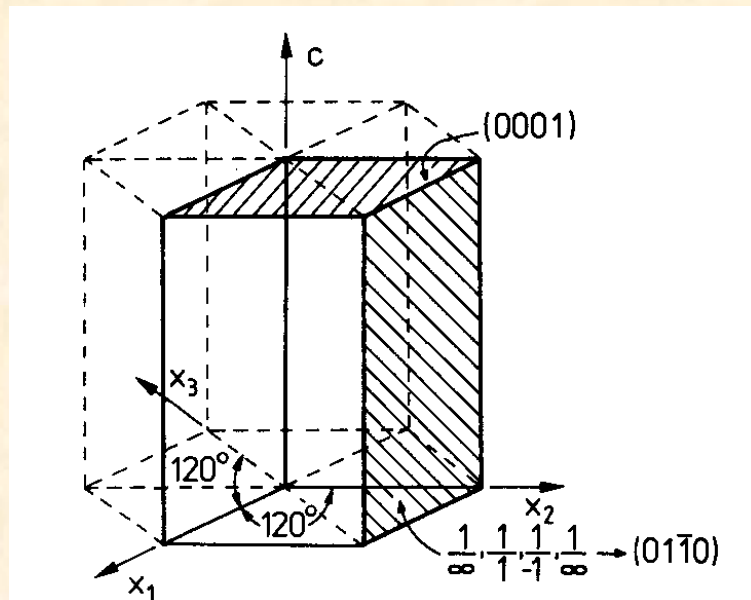
RYS. 3.9. Przykłady wskaźnikowania płaszczyzn sieciowych

Wskaźniki płaszczyzn: układ regularny (np. Si)

RYS. 3.10. Płaszczyzny należące do rodziny płaszczyzn $\{111\}$ układu regularnego

Wskaźniki płaszczyzn: heksagonalny

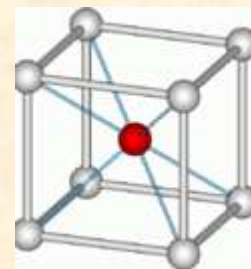
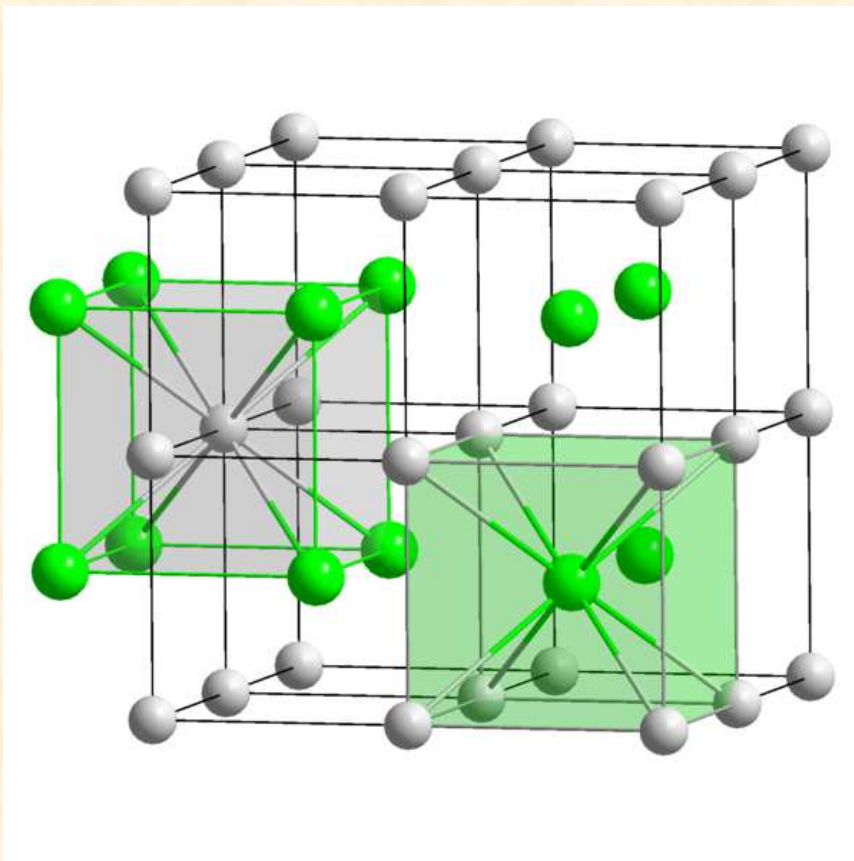
RYS. 3.11. Wskaźniki Millera-Bravais'go dla układu heksagonalnego

Metale

Metal	Strukt.	R [nm]	Metal	Strukt.	R[nm]
Al	fcc	0.1431	Ni	fcc	0.1246
Cd	hcp	0.1490	Ag	fcc	0.1445
Cu	fcc	0.1278	Ti(α)	hcp	0.1445
Fe(α)	bcc	0.1241	W	bcc	0.1371
Pb	fcc	0.1750	Zn	hcp	0.1332

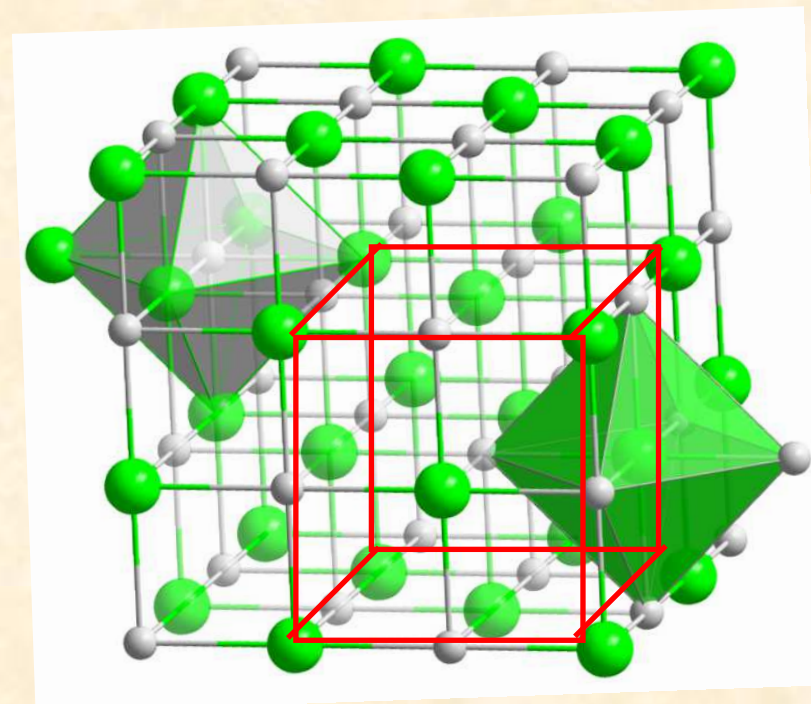
fcc = face-centered cubic; hcp = hexagonal close-packed; bcc = body-centered cubic

Kryształ regularny: chlorek cezu

Układ regularny prosty Cl^- z jonami Cs^+ w lukach tetrahedrycznych = **przestrzenie** centrowany (atomy centrujące – Cs)

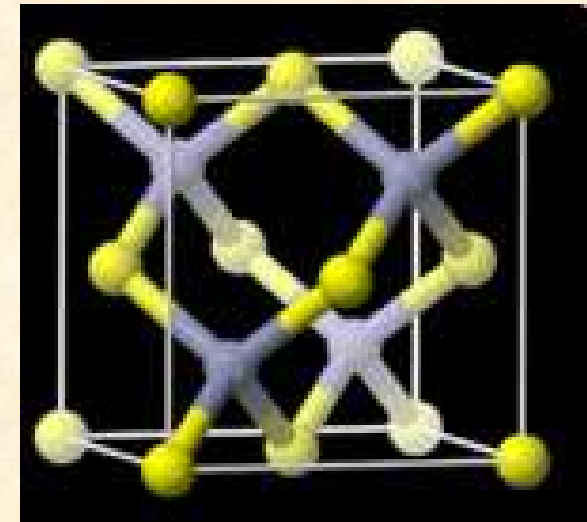
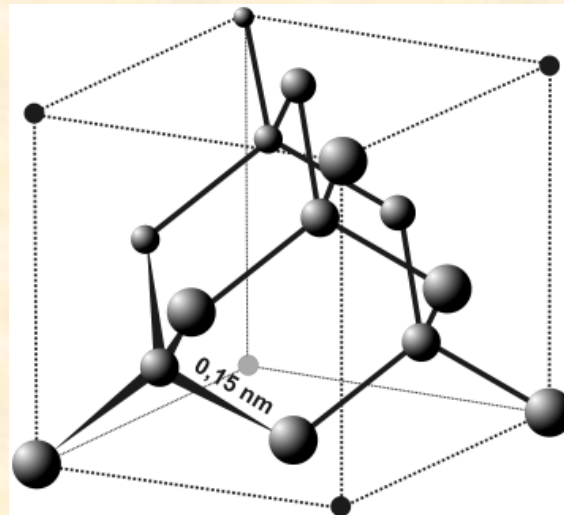
Kryształ regularny: chlorek sodu

Układ regularny **ściennie centrowany** dla Cl^- (zielone)
z jonami Na^+ (szare) w lukach oktaedrycznych

Kryształ regularny: diament

ZnS – blenda cynkowa
(*sfaleryt*)

Układ regularny, **ściennie centrowany**

Kubisch flächenzentrierte Kristallstruktur (fcc) des Diamant.

Jedes Kohlenstoffatom ist gleichwertig mit vier Nachbaratomen **kovalent** gebunden, <http://de.wikipedia.org>
unten links in der Zeichnung hervorgehoben.

System trygonalny ($\approx$ romboedryczny)

name

rhombohedral holohedral

rhombohedral hemimorphic

rhombohedral tetartohedral

trapezohedral

rhombohedral tetartohedral

Schoenflies

D_{3d}

C_{3v}

S_6

D_3

C_3

examples

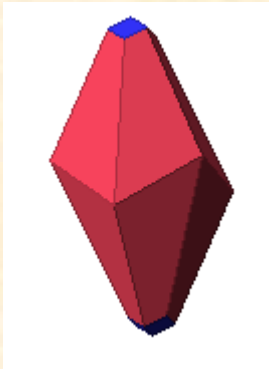
[calcite](#), [corundum](#), [hematite](#)

[tourmaline](#), [alunite](#)

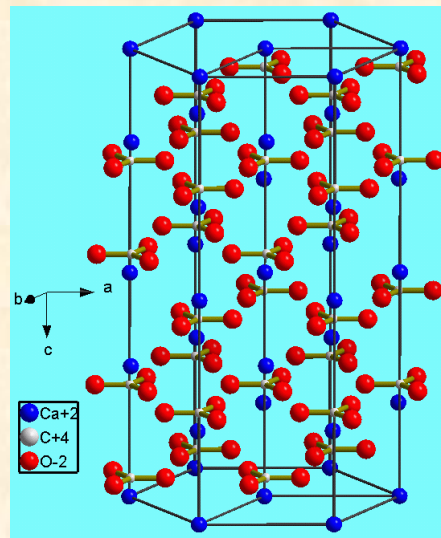
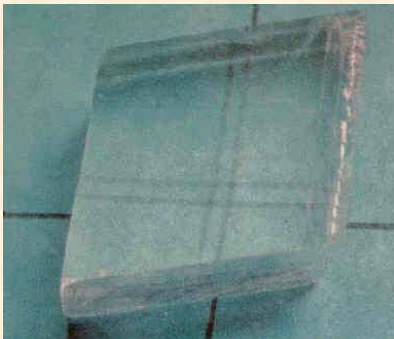
[dolomite](#), [ilmenite](#)

[quartz](#), [cinnabar](#)

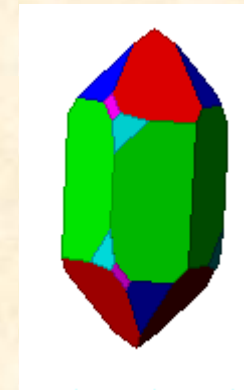
none verified

Kalcyt CaCO_4

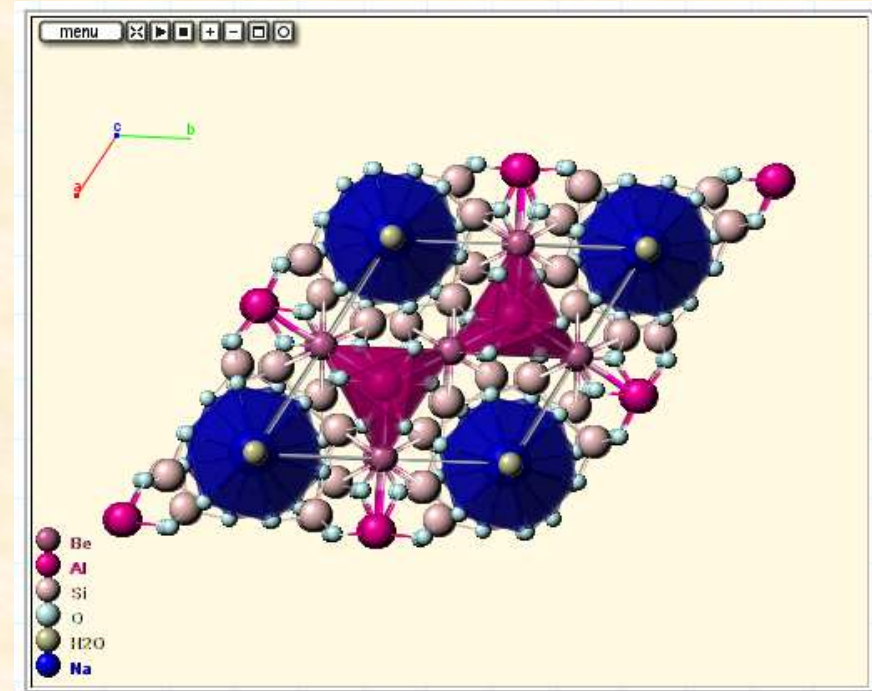
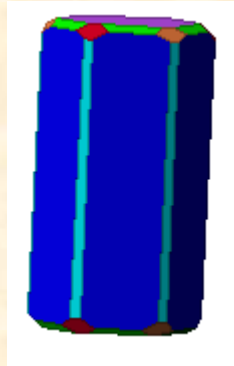

Kwarc
 SiO_2

Kryształ heksagonalny

Szmaragd $\text{Be}_3\text{Al}_2(\text{SiO}_3)_6$

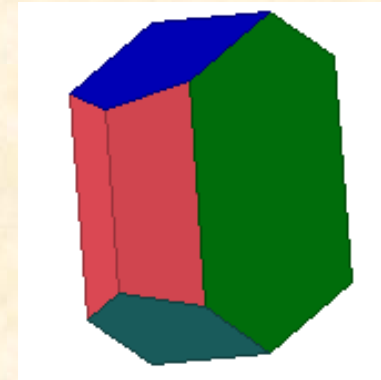
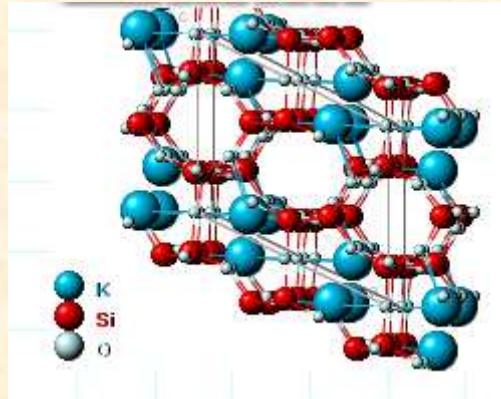
<http://webmineral.com>

800px-Émeraude_(Brésil).jpg

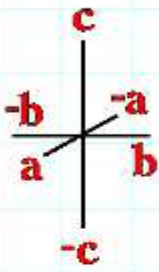
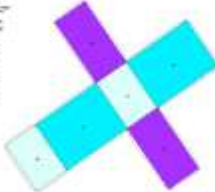
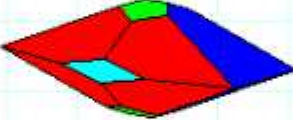
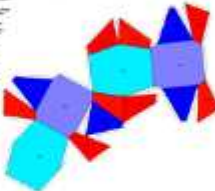
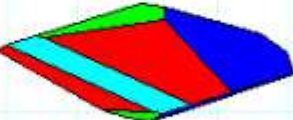
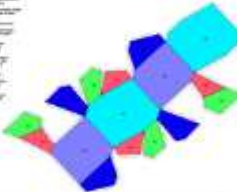
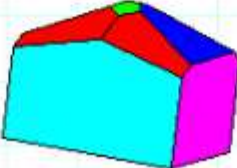
300px-National_Museum_of_Natural_History_Emeralds_2.JPG

Kryształ jednoskośny

Ortoklaz KAlSi_3O_8

Orthorhombic Crystal Classes

Crystal Axes	Example Form	Java Example Forms and Links to Mineral Listings	Paper Models
 <p data-bbox="271 687 483 783">Orthorhombic Crystallographic Axes</p>	<p data-bbox="555 336 853 400">Orthorhombic Minerals Crystal Form Example</p> <p data-bbox="555 432 943 464">[214], [104], [024], [100], [010]</p>	<p data-bbox="981 336 1379 368">Class Unknown Mineral Listing.</p>	
		<p data-bbox="981 584 1335 679">Orthorhombic Dipyramidal Mineral Listing H-M Symbol (2/m 2/m 2/m)</p> <p data-bbox="987 719 1234 751">Java Crystal Pop-up</p>	
		<p data-bbox="981 839 1335 935">Orthorhombic Disphenoidal Mineral Listing H-M Symbol (2 2 2)</p> <p data-bbox="987 975 1234 1007">Java Crystal Pop-up</p>	
		<p data-bbox="981 1078 1301 1174">Orthorhombic Pyramidal Mineral Listing H-M Symbol (mm2)</p> <p data-bbox="987 1214 1234 1246">Java Crystal Pop-up</p>	